

Co wyraża to, czego nie ma? O różnych postaciach niedopowiedzenia

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

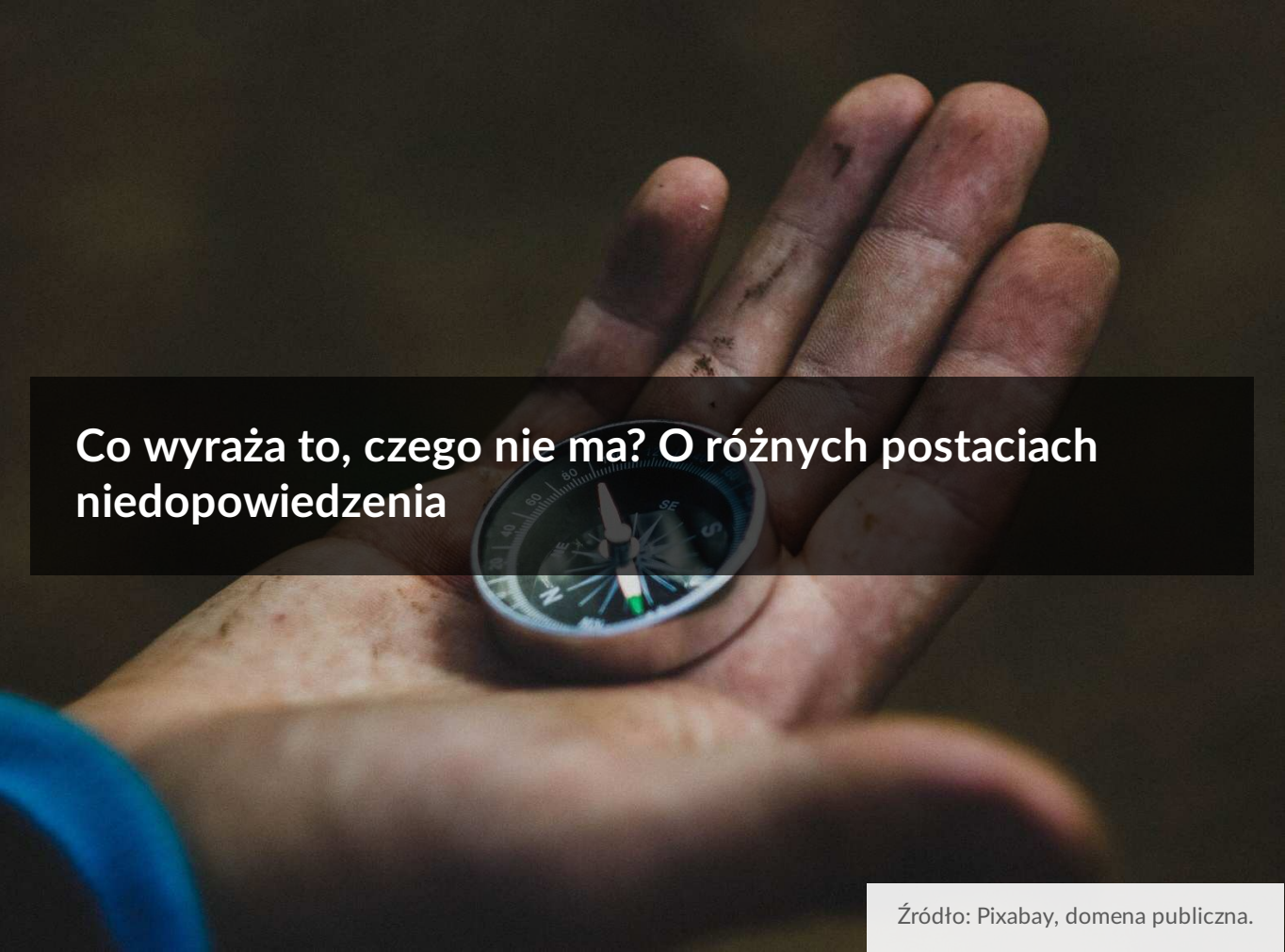
Bibliografia:

- Wisława Szymborska, *Pogrzeb*, [w:] tejże, *Ludzie na moście*, Warszawa 1986.
- Antoine de Saint-Exupéry, *Mały Książę*, Warszawa 1993.
- Molière, *Świętoszek*.
- E. Jackowska, *Stygmatyzacja i wykluczenie społeczne osób chorujących na schizofrenie – przegląd badań i mechanizmów psychologicznych* dostępny w internecie

semantyczny – przegląd badań i mechanizmy psychologiczne, dostępny w internecie.

<https://pdfs.semanticscholar.org/c778/08df8221ee20cf3bf504f4b2b989dbd97588.pdf>.

- Zygmunt Ziembiński, *Logika praktyczna*.
- Diogenes Laertios, *Żywoty i poglądy słynnych filozofów*, Warszawa 1988.
- Epiktet, *Diatryby*, Warszawa 1961.
- Diogenes Laertios,, *Żywoty i poglądy słynnych filozofów*, tłum. W. Olszewski przy współpracy B. Kupisa, Warszawa 1988.

Co wyraża to, czego nie ma? O różnych postaciach niedopowiedzenia

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

W filozofii wielokrotnie toczono spory o to, czy w ogóle istnieje to, czego nie ma, oraz – ewentualnie – w jaki sposób to coś istnieje. Jak brak czegoś oddziałuje na to, co jest? W filozoficznej refleksji o języku, która go bada i często wyznacza reguły komunikacyjne, odnajdziemy wiele analiz bogatej rodziny niedopowiedzeń, czyli wypowiedzi niepełnych, w których brak, czyli to, co niedopowiedziane, ma znaczenie.

Twoje cele

- Scharakteryzujesz: niedopowiedzenia, niedomówienia, litotę.
- Nauczysz się odróżniać od siebie błąd kwantyzacji, błąd kwantyfikacji i błąd relatywizacji.
- Rozpoznaś przykłady niedomówienia.
- Zastosujesz w swojej wypowiedzi litotę.
- Porównasz wybrane konteksty komunikacyjne.
- Wyjaśnisz, czym są wypowiedzi niezupełne.

Przeczytaj

W znaczeniu codziennym słowo *niedopowiedzenie* (inaczej *niedomówienie*) oznacza niejasne, niepełne wypowiedzenie się oraz niedokończenie wypowiedzi. Są to zatem takie wypowiedzi, w których czegoś brakuje. W zbiorze tak ogólnie rozumianych niedopowiedzeń wyróżniamy kilka ich rodzajów:

Niedopowiedzenia

Na gruncie nauki o języku niedopowiedzenie oznacza (w wąskim sensie) jeden z rodzajów błędu wieloznaczności wypowiedzi, wynikający z jej niewłaściwej konstrukcji. Mianem niedopowiedzenia w węższym znaczeniu określimy te wypowiedzi, w przypadku których nie można jednoznacznie określić ich sensu.

a) błędy kwantyzacji

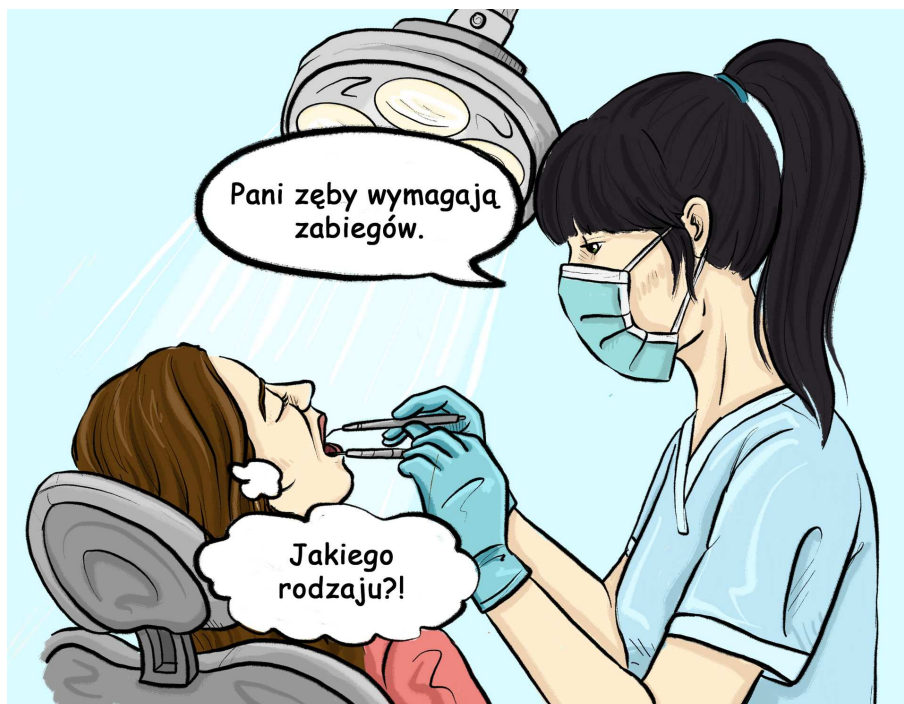
Występują wtedy, gdy w wypowiedzi brakuje kwantyfikatorów, czyli określeń ilościowych, np. *niektóry*, *pięciu*, *żaden*. To znaczy, że w wypowiedzeniu brakuje informacji, do jakiej liczby obiektów się ono odnosi.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

b) błędy kwalifikacji

Pojawiają się, gdy w wypowiedzi brakuje wskazania, do jakiej kategorii lub jakiego rodzaju, typu zaliczają się omawiane zjawiska.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

c) błędy relatywizacji

Występują, kiedy wypowiedź nie zawiera informacji o stosunkach, jakie łączą omawiane przedmioty lub zjawiska z innymi przedmiotami bądź zjawiskami.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Błędy niedopowiedzenia nie muszą zaburzać komunikacji, jeśli rozmówcy dobrze się znają i niedopowiedzenia są dla nich skróconą formą wymiany myśli. Jednak niedopowiedzenia potrafią także dezorientować lub rodzić nieporozumienia, jeśli nie są wyjaśniane, tylko „uzupełniane” przez adresata, do którego są kierowane.

W zobrazowanych sytuacjach pacjentka nie ma zbyt dużych możliwości, żeby wyjaśnić, co ma na myśli lekarka. Dlatego może dostać ataku paniki, jeśli uzna, że za chwilę straci wszystkie zęby, skoro usłyszała: „Muszę usunąć pani zęby”; może przerazić się skalą zabiegów i związanymi z nimi kosztami, gdy padają słowa: „Pani zęby wymagają zabiegów”; może także doprowadzić się do odwodnienia, jeśli po otrzymaniu rady: „Dla dobra pani zębów proszę zrezygnować z picia”, uzna, że wszelkie płyny szkodzą zębom.

Niedomówienia

Niedomówienie (w wąskim sensie) na gruncie nauki o języku oznacza jeden z rodzajów [eufemizmów](#). Niedomówienie łagodzi wypowiedź poprzez uniknięcie jej dosłowności. Wprowadza sformułowanie, które kojarzy się z określeniem dosłownym, ale nie jest z nim tożsame.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Litota

Litota jest tropem retorycznym, opartym na celowym niedopowiedzeniu wybranych treści. Wyraża powściągliwość w opisie lub w ocenie, co zazwyczaj skutkuje wielością interpretacji treści, które wyraża. Najczęściej litota tworzona jest przez dodanie do wyrazu o przeciwnym znaczeniu jego zaprzeczenia, np. *niemiły* zamiast *arogancki*.

Słownik

eufemizm

(z gr. *euphēmismós*, od *eu* – dobrze, *phemi* – mówić) sformułowanie wprowadzone do wypowiedzi w miejsce innego określenia, którego z jakichś względów (np. obyczajowych, estetycznych, cenzuralnych) nie można lub nie chce się użyć

trop retoryczny

(z gr. *tropos* – zwrot, kierunek, kształt) zastępowanie jakiegoś słowa lub wyrażenia innym, którego znaczenie w danym kontekście jest przenośne; trop retoryczny jest stosowany w celu zwiększenia obrazowości i skuteczności wypowiedzi

Audiobook

Polecenie 1

Wysłuchaj fragmentu *Logiki praktycznej* Zygmunta Ziemińskiego. Zastanów się, jak często twoje wypowiedzi są niezupełne i w jakich okolicznościach jest to istotna trudność komunikacyjna.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PopPDQngy>

Zygmunt Ziemiński

Logika praktyczna

Wypowiedzi niezupełne

Mogą powstawać wątpliwości, czy każde zdanie w sensie logicznym ma określoną wartość logiczną, np. czy rzeczywiście nie ma takich zdań, które byłyby i prawdziwe, i fałszywe zarazem. Weźmy np. wyrażenie „Deszcz jest pożyteczny”. Powie ktoś, że to zdanie jest prawdziwe, bo dla rolnika w czasie suszy deszcz jest pożyteczny, i zarazem fałszywe, bo dla dziecka, które ma opalać się na słońcu, deszcz nie jest pożyteczny. Ktoś, kto tak powiedział, nie rozumiał widać, co nazywamy zdaniem w sensie logicznym. Wyrażenie „Deszcz jest pożyteczny” jest wprawdzie w gramatycznym sensie zdaniem, i to zdaniem oznajmującym, ale czy ono coś stwierdza? Nie mówi ono, dla kogo deszcz jest pożyteczny, a jeśli deszcz ma być pożyteczny, to musi być pożyteczny dla kogoś ze względu na jakieś jego sprawy. Gdyby to wyrażenie rozumieć tak, że „wszelki deszcz zawsze i wszędzie jest pożyteczny ze względu na wszelkie sprawy każdej żywej istoty”, wówczas bezspornie byłoby to zdanie fałszywe; ale nikomu chyba nie przychodzi do głowy nadać takie znaczenie wypowiedzi „Deszcz jest pożyteczny”. Wypowiedź ta nie jest zdaniem w sensie logicznym, lecz wypowiedzią niezupełną. Wypowiedzią

zdaniową niezupełną nazywamy takie wyrażenie, które wprowadzie na gruncie danego języka nie jest zdaniem w sensie logicznym, lecz o tyle spełnia rolę zdania w sensie logicznym, o ile słuchacz zdaje sobie sprawę z pewnych domyślnych uzupełnień wypowiedzi, pominiętych przez mówiącego. W mowie potocznej miejsce tych uzupełnień nie jest wyraźnie zaznaczone (jak w funkcji zdaniowej). Wypowiedź „Deszcz jest pożyteczny” spełnia rolę zdania w sensie logicznym np. wtedy, gdy domyślamy się, że chodzi tu o łagodny deszcz w nocy z 2 X [października] na 3 X [października] 1993 r. w okolicy Wrześni, który tam byłby pożyteczny dla rolników ze względu na oziminy (choć szkodliwy ze względu na wykopki ziemniaków), albo że zimny deszcz jest pożyteczny dla sprzedawców lodów, gdyż ich obroty się wówczas zwiększają (przy takim uzupełnieniu powstałaby wypowiedź fałszywa, a gdy jakaś wypowiedź ma określoną wartość logiczną, to jest zdaniem w sensie logicznym). Zależnie od tego, jak domyślnie uzupełniamy wypowiedź niezupełną, powstają z niej całkiem różne zdania w sensie logicznym, z których, jak widzieliśmy, jedne mogą być zdaniami prawdziwymi, a inne – fałszywymi.

„Kupiłem”; „Ładny”; „Dałem 300 tys. złotych”; „To drogo” – oto jak nieraz przebiega potoczna rozmowa. W mowie potocznej zwykle poprzestajemy na wypowiedziach niezupełnych, zakładając, że nasi rozmówcy domyślają się właściwego uzupełnienia wypowiedzi, dzięki którym nawet tak skąpe, jak w naszym przykładzie, słowa spełniać mogą rolę zdania w sensie logicznym. Gdy chodzi o sprawy błahie i gdy nie ma obawy nieporozumienia, byłoby przesadną pedanterią wypowiadać się stale za pomocą w pełni sformułowanych zdań w sensie logicznym. Dodajmy też, że – ściśle biorąc – nie w pełni byłoby to możliwe.

Nawet przy największej staranności rzadko kiedy możemy sformułować nasze myśli w sposób całkowicie jednoznaczny, choć może się nam często wydawać, że się nam to udało. Im lepiej poznajemy świat i im lepiej umiemy analizować sens naszych wypowiedzi, tym więcej powstaje wątpliwości co do tego, czy pewną wypowiedź możemy rozumieć w jeden tylko sposób i w jaki mianowicie. „To prawda, że szafa się nie porusza” – mówi dziecko. „To prawda albo to fałsz – odpowiada maturzysta – zależnie od tego, jak tę wypowiedź odnosić: względem ściany szafa się nie porusza, a względem Księżyca stale się porusza”. „To prawda, że Iksiński zmarł w Poznaniu 24 III [marca] 1993 r.” – mówi maturzysta. „To prawda albo to fałsz – odpowiada absolwent medycyny – zależnie od tego, jak to odnosić: śmierć kliniczna nastąpiła 24 III [marca] 1993, ale śmierć biologiczna nastąpiła 25

III [marca] 1993 r.”. A gdy medyk twierdziłby, że jakieś dwa zjawiska nastąpiły równocześnie, fizyk teoretyk zapytałby – w jakim układzie odniesienia.

Źródło: Zygmunt Ziembiński, *Logika praktyczna*, wyd. 20, Warszawa 1997, Wydawnictwo Naukowe PWN.

Polecenie 2

Wyjaśnij, jaki jest stosunek zdania w sensie logicznym do wypowiedzi niezupełnej.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wśród poniższych niedopowiedzeń wskaż błędy relatywizacji.

☐ Grząska gleba uniemożliwiła Kasi wyrównanie rachunków.

☐ Damian kocha koty.

☐ Adam poprosił o rękę.

☐ Adam miał operację.

☐ Basia lubi zupę.

☐ Elwira ścięła drzewa.

Ćwiczenie 2

Połącz zdania z wypowiedziami, w których zastąpiono je niedomówieniami.

Ania czekała na oświadczyzny
mężczyzny, którego często widywano
koło sklepu monopolowego.

Ktoś puścił bąka.

Ileż razy mam ci powtarzać, że twoje
niewypakowywanie zakupów drogo
nas kosztuje?

Mężczyzna miał nieprzyjemny oddech.

„Fakt” dotarł do wiadomości, że
komiwojażer nie był ostatnim
kochankiem oskarżonej.

Kobieta była rozwiązła.

Kto ma problemy żołądkowe?

Mężczyzna był alkoholikiem.

Często zapominał umyć zęby.

Mężczyzna marnuje żywność.

Ćwiczenie 3

Poniższe zdania przekształć tak, by zawierały litotę.

Twój mąż narobił ogromnych długów.

Dzieci prezydenta są rozwiązłe.

Należą ci się wielkie brawa i fanfary!

Zwitek banknotów przez dwa tygodnie leżał
koło śmietnika.

Ćwiczenie 4

Zapoznaj się z wierszem Wisławy Szymborskiej *Pogrzeb*. Zwróć uwagę, że tekst składa się z wypowiedzi niepełnych. Dokonaj parafrazy utworu: uzupełnij wybrane wersy lub wymień po jednym słowie w dowolnych wersach, tak aby twój tekst opisywał sytuację chrzcin i oddawał jej chaos komunikacyjny.

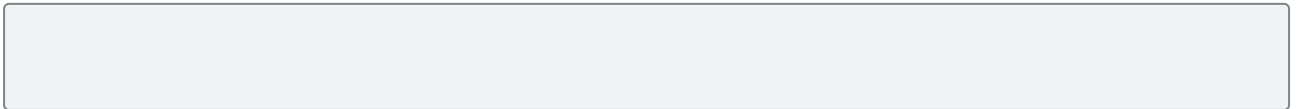
” Wisława Szymborska

Pogrzeb

„tak nagle, kto by się tego spodziewał”
„nerwy i papierosy, ostrzegałem go”
„jako tako, dziękuję”
„rozpakuj te kwiatki”
„brat też poszedł na serce, to pewnie rodzinne”
„z tą brodą to bym pana nigdy nie poznała”
„sam sobie winien, zawsze się w coś mieszał”
„miał przemawiać ten nowy, jakoś go nie widzę”
„Kazek w Warszawie, Tadek za granicą”
„ty jedna byłaś mądra, że wzięłaś parasol”
„cóż z tego, że był najzdolniejszy z nich”
„pokój przechodni, Baśka się nie zgodzi”
„owszem, miał rację, ale to jeszcze nie powód”
„z lakierowaniem drzwiczek, zgadnij ile”
„dwa żółtka, łyżka cukru”
„nie jego sprawa, po co mu to było”
„same niebieskie i tylko małe numery”
„pięć razy, nigdy żadnej odpowiedzi”
„niech ci będzie, że mogłem, ale i ty mogłeś”
„dobrze, że chociaż ona miała tę posadkę”
„no, nie wiem, chyba krewni”
„ksiądz istny Belmondo”
„nie byłam jeszcze w tej części cmentarza”

„śnił mi się tydzień temu, coś mnie tknęło”
„niebrzydka ta córeczka”
„wszystkich nas to czeka”
„złóżcie wdowie ode mnie, muszę zdążyć na”
„a jednak po łacinie brzmiało uroczyściej”
„było, minęło”
„do widzenia pani”
„może by gdzieś na piwo”
„zadzwoń, pogadamy”
„czwórka albo dwunastka”
„ja wtedy”
„my tam”

Źródło: Wisława Szymborska, *Pogrzeb*, [w:] tejże, *Ludzie na moście*, Warszawa 1986.

Ćwiczenie 5

Przeczytaj fragmenty *Świętoszka* Moliera. Wskaż, jakie kluczowe niedopowiedzenie zawiera „wyznanie grzechów” Tartufe’a.

” Molier

Świętoszek

SCENA PIĄTA

Orgon, Elmira, Damis, Tartufe

DAMIS

W porę nadchodzisz, ojczy, szczęśliwym przypadkiem:

Możem się tu uraczyć widowiskiem rzadkiem.

Ładnejś doznał za swoje starania zapłaty

I ten pan wdzięcznym ci się okazał, za katy!

W swej tkliwości dla ciebie cały zapal mieści

W tym, aby cię obedrzeć z honoru i cześci:

Właśnie słyshałem — pani tu za świadka stanie —

Jak jej swych brudnych chuci uczynił wyznanie.

Ona, rzecz w swej dobroci biorąc zbyt łagodnie,

Chciała ukryć przed tobą tę bezczelną zbrodnię,

Lecz ja żądam, byś wiedział, jak tu rzeczy stoją,

I mniemam, że milczenie jest zniewagą twoją.

ELMIRA

Nie sądzę, by w istocie żona była dłużną

Głowę męża zaprzętać lada baśnią próżną;

Nie w tym honor jej czerpie blasków swoich pełnię —

Jeśli umie obronić się, starczy zupełnie.

Tak ja mniemam; i gdyby Damis w tej potrzebie

Mnie był słucał, rzecz całą schowałby dla siebie.

SCENA SZÓSTA

Orgon, Damis, Tartufe

ORGON

Co ja słyszę? O nieba, czyliż to do wiary?

TARTUFE

Tak, mój bracie, jam winny, zbrodniarz godzien kary,
Jam grzesznik zatwardziały, pełen brudu, złości
Łotr występny, co żadnej niewart jest litości.
Każdy dzień mego życia od grzechów się roi,
Nieprawość i występpek mieszka w duszy mojej
I widzę, że niebiosy za win moich karę
Wkładają mi na barki tak ciężką ofiarę.
Jak bądź ciężkiej oskarżon mam być tutaj zbrodni,
Ja dla cześciej pychy bronić się nie będę od niej.
Uwierz w to, co ci mówią: niechaj wraz bez sromu
Jak nikczemnik wypędzon będę z twego domu,
I jakakolwiek hańba będzie mym udziałem,
Na sroższą jam zasłużył swoim życiem całym.

ORGON

do syna

A, zdrajco, ty się ważysz fałszem oczywistym
Podsuwać brudne myśli jego chęciom czystym?

DAMIS

Jak to? Ten frant, obłudą przesiąknięty do dna,
Zdoła ciebie, mój ojczy...

ORGON

Milcz, duszo niegodna!

TARTUFE

Pozwól mu mówić, bracie! Niestuszenie go winisz;
Wierząc w to, co on głosi, najlepiej uczynisz.
Skądże w tej sprawie sąd twój dla mnie tak powolny?
Czy możesz wiedzieć, bracie, do czego jest zdolny?
Wierzyć, że jest występny, czyli prawa nie masz,
I znając świata błędy, mnież lepszym być mniemasz?
Nie, umysł twój pozorów igraszką się rządzi —
Gorszy jestem, niestety, niż ktokolwiek sądzi.
Choć cały świat w świętości szatę mnie ubiera
Jam nic niewart, mój bracie, ach, prawda to szczerza!
zwracając się do DAMISA

Tak jest, mój drogi synu, nazwij mnie nędznikiem,
Zdrajcą podłym, złodziejem, łotrem, rozbójnikiem,
Rzuć mi na głowę stokroć wstrętniejsze nazwanie —
Ja ci się nie przeciwuję, zasłużyłem na nie.
Na kolanach to zniosę: i tak zbyt łagodnie
Będę tym ukarany za żywota zbrodnie

ORGON

do Tartufa

Mój bracie, to za wiele! *(do syna)* Serce ci nie pęknie,
Ty łotrze?

DAMIS

Jak to, ojcze, więc to, że uklęknie...

ORGON

Milcz, obwiesiu!

podnosząc TARTUFA

Mój bracie, powstań, ja cię proszę!

do syna

Bezwstydny!

DAMIS

Ależ...

ORGON

Milczeć!

DAMIS

Więc ja jeszcze znoszę....

ORGON

Jeżeli piśniesz słowo, łotrze jeden, ja cie...

TARTUFE

Na miłość Boga, błagam, nie unoś się bracie!

Wolę najśroźsze męki znosić życie całe,

Niż by jego spotkało choć draśnięcie małe.

ORGON

do syna

Niewdzięczny!

TARTUFE

Daj mu pokój! Gdy chcesz, na kolana

Przed tobą...

ORGON

klękając również i ściskając TARTUFA

O, dobroci wielka, niestłuchana!

do syna

Łotrze, widzisz?

DAMIS

Więc...

ORGON

Cicho!

DAMIS

Jak to?

ORGON

Cicho, zmijo!

Twoje wszystkie ataki, wiem, co w sobie kryją.

Wszyscy go nienawidzą i wiem dobrze, czemu!

Żona, dzieci i służba — wszyscy przeciw niemu:

Porusza się bezwstydnie wszelakie sposoby,

Aby się pozbyć z domu tej świętej osoby.

Lecz im więcej będziecie trwać w swoim uporze,

Tym więcej, by go złamać, ja starań dołożę

I aby was zawstydzić, krótkim przedsięwzięciem

Dzisiaj ten godny człowiek zostanie mym zięciem.

Źródło: Molière, *Świętoszek*.

Ćwiczenie 6

Przeczytaj poniższe wypowiedzi – w każdej znajduje się błąd kwalifikacji. Dokończ zdania wyrazami z ramki tak, by uzyskać wypowiedzi prawdziwe i bez błędu.

W religii katolickiej człowiek powinien poddać się woli .

Według Arystotelesa najbardziej rozumna część duszy ludzkiej zmierza do osiągnięcia cnót .

Andrzeja nie interesuje doświadczenie zmysłowe, jest zwolennikiem filozofii .

W *Obronie Sokratesa* podmiot liryczny charakteryzuje swoje zachowanie poprzez metaforę .

wulkanu

Boga

dianoetycznych

kury

bąka

świata

Hume'a

Arystotelesa

własnej

eleackiej

etycznych

teologicznych

Ćwiczenie 7

Przeczytaj fragment *Małego Księcia* Antoina de Saint-Exupéry'ego. Odpowiedz, czego domagał się Mały Książę – jakiego rodzaju uzupełnienia. Jaki rodzaj błędu popełniał Bankier?

” Antoine de Saint-Exupéry

Mały Książę

Czwarta planeta należała do Bankiera, który w chwili przybycia Małego Księcia tak był zajęty, że nawet nie podniósł głowy.

– Dzień dobry – powiedział Mały Książę. – Pański papieros zgasł.

– Trzy plus dwa równa się pięć. Pięć plus siedem – dwanaście.

Dwanaście i trzy – piętnaście. Dzień dobry. Piętnaście i siedem – dwadzieścia dwa.

Dwadzieścia dwa i sześć – dwadzieścia osiem. Nie mam czasu zapalić.

Dwadzieścia sześć i pięć – trzydzieści jeden. Och! To razem daje pięćset jeden milionów sześćset dwadzieścia dwa tysiące siedemset trzydzieści jeden.

– Pięćset jeden milionów czego?

– Co? Jeszcze tu jesteś? Pięćset jeden milionów... Sam już nie wiem, czego... Tak ciężko pracowałem! Jestem człowiekiem poważnym, tak, nie robię nedorzecznosci, nie bawię się głupstwami. Dwa i pięć...

– Pięćset jeden milionów czego? – powtórzył Mały Książę, który nigdy nie porzucał raz postawionego pytania. Bankier podniósł głowę.

– Przez pięćdziesiąt cztery lata, odkąd mieszkam na tej planecie, trzy razy zakłócono mi spokój. Pierwszy raz, przed dwudziestu dwoma laty, zjawił się nie wiadomo skąd chrabąszcz. Tak strasznie hałasował, że zrobiłem cztery błędy w dodawaniu. Drugi raz, jedenaście lat temu, miałem atak reumatyzmu. Nie uprawiałem gimnastyki. Nie mam czasu na włóczęgę. Jestem człowiekiem poważnym. Tak. Trzeci raz... to w tej chwili. Powiedziałem więc: pięćset jeden milionów...

– Milionów czego?

Bankier zrozumiał, że niełatwo będzie pozbyć się gościa.

– Milionów tych małych rzeczy, które się widzi na niebie.

– Muszek?

– Ależ nie, małych, błyszczących rzeczy.

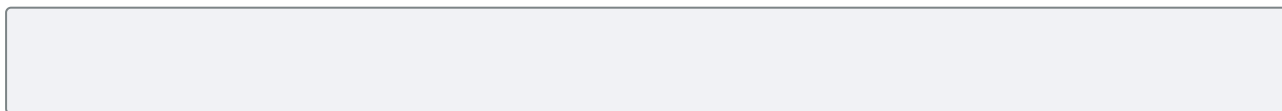
– Pszczółek?

– Ależ nie. Małych złotych błyskotek, o których marzą leniuchy. Lecz ja jestem człowiekiem poważnym. Tak. Nie mam czasu na marzenia.

– Aha... Gwiazd?

– Tak jest. Gwiazd.

Źródło: Antoine de Saint-Exupéry, *Mały Książę*, Warszawa 1993, s. 39–41.

Przeczytaj fragment artykułu. Na przykładzie opisanych w nim stereotypów odnośnie do osób chorujących psychicznie wskaż, jaki rodzaj niedopowiedzenia odgrywa szczególną rolę w procesie stereotypizacji.

” E. Jackowska

Stygmatyzacja i wykluczenie społeczne osób chorujących na schizofrenię – przegląd badań i mechanizmy psychologiczne

Postawa stygmatyzująca, stereotypizacja, wycofywanie się z kontaktu z osobami chorującymi psychicznie ma u swoich podstaw złożone uwarunkowania psychologiczne, które nakładają się na siebie, tworząc splot procesów poznawczych, emocjonalnych, zachowań i wpływów zewnętrznych. O niektórych z nich, w tej części opracowania, będzie mowa.

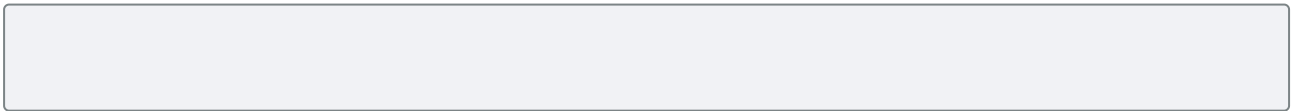
[...]

Powszechnie spotykany mechanizm blokujący dążenie do kontaktu z człowiekiem chorym psychicznie ma u swoich źródeł przeżycie lęku. Wspomniany w opisie reakcji osoby zdrowej na kontakt z chorym psychicznie lęk przed nieznanym jest naturalną reakcją emocjonalną człowieka, który nie ma wiedzy i praktycznego doświadczenia dotyczącego interakcji z chorymi psychicznie. Należy podkreślić, że w referowanych wynikach badań atrybut nieprzewidywalności zachowania osoby chorującej psychicznie i powodowania przez nią zagrożenia wymieniany jest stosunkowo często. Odwołując się jedynie do badań przeprowadzonych na próbach reprezentatywnych, wspomnę, że w sondażu B. Wciórki i J. Wciórki opinię, że chorzy psychicznie prawie zawsze zachowują się agresywnie wobec innych ludzi, wyraziło 25% respondentów, w studium Nordta i wsp. nasilenie stereotypu „niebezpieczny, nieprzewidywalny” w całej badanej próbie

przekroczyło poziom średni, a w badaniach Angermeyera i Matschingera – 36,2% badanych w pełni zgodziło się z opinią, że ludzie chorujący na schizofrenię są wielkim zagrożeniem dla dzieci. Postawa niechęci, dystansu w kontaktach z chorymi jest w świetle przytoczonych rezultatów adekwatna do przeżywanego niepokoju i dyskomfortu.

Źródło: E. Jackowska, *Stygmatyzacja i wykluczenie społeczne osób chorujących na schizofrenię – przegląd badań i mechanizmy psychologiczne*, dostępny w internecie:

<https://pdfs.semanticscholar.org/c778/08df8221ee20cf3bf504f4b2b989dbd97588.pdf>.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Co wyraża to, czego nie ma? O różnych postaciach niedopowiedzenia

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

2. Logiczne wady wypowiedzi: sprzeczność wewnętrzna, niedopowiedzenie i okazjonalność, nieostrość, wieloznaczność i chwiejność składniowa. Uczeń:

3) uzupełnia na kilka dopuszczalnych sposobów niedopowiedzenia;

3. Skutki posługiwania się wyrażeniami wadliwymi logicznie: niezrozumiałość, nieporozumienia słowne, paradoksy logiczne (np. paradoks kłamcy, paradoks ruchu, paradoks łysego). Uczeń:

2) opisuje sytuację, w której doszło do nieporozumienia słownego, i podaje powody tego nieporozumienia;

Cele operacyjne. Uczeń:

- definiuje niedopowiedzenie, niedomówienie i litotę;

- odróżnia od siebie typy błędów: kwantyzacji, kwantyzacji i relatywizacji;
- identyfikuje niedomówienia w tekście;
- umiejętnie stosuje litotę;
- zestawia ze sobą różne konteksty komunikacyjne;
- charakteryzuje wypowiedź niezupełną.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem e-podręcznika;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- rozmowa kierowana;
- audiobook;
- praca z tekstem.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- e-podręcznik;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;

- rzutnik multimedialny;
- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Co wyraża to, czego nie ma? O różnych postaciach niedopowiedzenia”. Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczenia nr 1 z sekcji „Sprawdź się” na podstawie treści w zakładce „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Prowadzący zajęcia loguje się na platformie. Na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika wyświetla temat lekcji, następnie omawia cel zajęć i informuje uczniów o ich planowanym przebiegu. Wspólnie z uczniami ustala kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Zalogowany na platformie nauczyciel, po wyświetleniu dostępnego w panelu użytkownika raportu, kontroluje przygotowanie uczniów do lekcji: weryfikuje, którzy uczniowie zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem. Wybrani uczniowie prezentują efekty pracy w domu. Pozostali uczniowie zadają pytania prezentującym oraz uzupełniają informacje. Tę część lekcji kończy krótka dyskusja wokół poruszonej tematyki. Po zakończeniu dyskusji chętna/wybrana osoba przedstawia wnioski.
3. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: *Przypomnijcie sobie sytuację, w której wasza wypowiedź spotkała się z niezrozumieniem, oraz taką, w której to wy opacznie zrozumieliście czyjeś słowa. Czy potraficie podać przyczyny tych nieporozumień?*

Faza realizacyjna:

1. **Burza mózgów.** Nauczyciel informuje, że pierwsza część zajęć będzie przeprowadzona metodą burzy mózgów. Określa jej zasady oraz podaje czas

przeznaczony na realizację zadania. Następnie zadaje uczniom pytanie: *Dlaczego między rozmówcami dochodzi do nieporozumień?* Wszyscy pracują indywidualnie i zapisują swoje pomysły, następnie prezentują je na forum klasy. Nauczyciel wyznacza osobę, która zapisuje na tablicy propozycje uczestników zajęć. Następuje wspólna ocena zebranych pomysłów na drodze dyskusji, w wyniku której uczniowie wybierają uznane przez siebie za najbardziej wartościowe.

2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika multimedium w sekcji „Audiobook”. Uczniowie odczytują polecenie: *Wysłuchaj fragmentu Logiki praktycznej Zygmunta Ziemińskiego. Zastanów się, jak często twoje wypowiedzi są niezupełne i w jakich okolicznościach jest to istotna trudność komunikacyjna.* i wykonują je w parach. Następnie dzielą się swoimi odpowiedziami na forum klasy.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel wyświetla na tablicy treść ćwiczenia nr 2 z sekcji „Sprawdź się”. Uczniowie wykonują je w parach, a następnie porównują swoje rozwiązanie z innym zespołem, omawiając możliwe rozwiązania.
4. Pozostając w swoich grupach, uczniowie wykonują ćwiczenia nr 3 i 5, a następnie liderzy grup prezentują rozwiązania na forum klasy.
5. Kolejną partię ćwiczeń (6–7) uczniowie wykonują indywidualnie. Chętne lub wybrane osoby przedstawiają wyniki pracy na forum. Pozostali uczniowie komentują usłyszane odpowiedzi, a w razie potrzeby uzupełniają je.
6. Nauczyciel wyświetla ostatnie ćwiczenie nr 8. Po indywidualnym zapoznaniu się z tekstem źródłowym uczniowie pracują nad zadaniem całym zespołem klasowym. Nauczyciel komentuje usłyszane propozycje odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wspólnie z uczniami poddaje refleksji proces dydaktyczny: czego się uczniowie nauczyli, czy osiągnęli założone cele?
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenie nr 4 z sekcji „Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

- Brudnik E., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie: przewodnik po metodach aktywizujących*, Warszawa 2010.
- Martens E., *Dydaktyka filozoficzna*, w: „Edukacja Filozoficzna” 6 (1988).
- Walczak P., *Metody aktywizujące w nauczaniu filozofii*, w: „Analiza i egzystencja” 10 (2009).
- Femiak T., *O sztuce uświadomionego mówienia – czyli jakiej filozofii uczniowie potrzebują?*, w: „Edukacja Filozoficzna” 32(2001), s. 147–160.
- Niemirowski T., *Co to znaczy „nauczać filozofii”?*, w: „Forum Pedagogiczne” 1(2015).
- Lipman M., Sharp A., Oscanyan F., *Filozofia w szkole*, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 1997.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Audiobook” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.